Hyvinvointiala HALI ry

Lausunto

13.11.2023

Asia: HE 75/2023 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Esityksen mukaan eräitä etuuksia ja rahamääriä, jotka on sidottu kansaneläkeindeksiin tai elinkustannusindeksiin, ei tarkistettaisi siten kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa säädetään tai elinkustannusindeksin muutosta vastaavasti vuosina 2024-2027. Lisäksi eläkkeensaajan asumistuesta annettua lakia muutettaisiin väliaikaisesti siten, että asumistuessa huomioon otettavien lämmitys-, vesi- ja kunnossapitokustannusten määriä, keskimääräisiä asumismenoja sekä asumismenojen enimmäismääriä ei tarkistettaisi vuosina 2024-2027. Esitys liittyy valtion vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Lait olisivat voimassa vuoteen 2027 saakka, mutta kuitenkin siten, että etuuksien ja rahamäärien tarkistusten tekemättä jättämisen vaikutus etuuksien ja rahamäärien reaaliseen tasoon olisi enintään 10,2 %.

Esitys perustuu Orpon hallituksen hallitusohjelmaan, jossa tavoitteena on julkisen talouden tasapainottaminen. Ehdotettua etuuksien ja rahamäärien tekemättä jätettävää indeksitarkistusta ei olisi tarkoitus korvata myöhemmin tehtävillä indeksikorotuksilla. Lapsiperheiden tukemiseksi esitetään muutettavaksi lapsilisälakia korottamalla 4. ja 5. sekä sitä useamman lapsen lapsilisää, lapsilisän yksinhuoltajakorotusta sekä alle kolmivuotiaiden lasten lapsilisää.

Hyvinvointiala Hali ry lausunto keskittyy arvioimaan kahteen etuuteen, eläkkeensaajan asumistukeen ja yksityisen hoidon tukeen tehtävien muutosten vaikutuksia palvelujärjestelmään.

Eläkkeensaajan asumistuki

Hyvinvointiala HALI ry:n noin 1 500 jäsentyönantajaa (yrityksiä ja järjestöjä) työllistää noin 100 000 työntekijää, jotka ovat lähes kokonaan sosiaali- ja terveydenhuollon tai varhaiskasvatusalan ammattihenkilöitä. Liiton jäsentyöantajien tuottamia asumisen sisältäviä palveluita tuotetaan laajasti esimerkiksi ikääntyneiden ympärivuorokautisessa hoivassa, vammaispalveluissa sekä mielenterveys- että päihdepalveluissa sekä lastensuojelussa. Valtaosa asiakkaista on eläkkeen saajan asumistuen saajia. Eläkkeensaajan asumistukea saavat henkilöt ovat valmiiksi pienituloisia, usein yksin asuvia ja ikänsä tai terveydentilansa johdosta paljon palveluita ja tukea tarvitsevia henkilöitä, jotka eivät esimerkiksi sairauden

tai vamman vuoksi kykene työskentelemään. Tälle ryhmälle muutto tai muunlainen omista asumismenoista tinkiminen voi olla käytännössä mahdotonta tai vähintään hyvin haastavaa.

Hali ry pitää ongelmallisena, ettei eläkkeensaajan asumistuessa huomioon otettavien kulujen ja asumismenojen enimmäismääriin tehdä tarkistuksia, vaikka kustannuksiin on odotettavissa nousua. Yhtälöä vaikeuttaa hallitusohjelmaan kirjattu lääkkeiden hintoja nostava veronkorotus, lääkekaton jääminen indeksijäädytysten ulkopuolelle ja mahdollisuus periä nykyistä korkeampia erikoissairaanhoidon asiakasmaksuja. Jos asumisen tuki ei riittävästi seuraa muiden elinkustannusten nousua, joutuu tuen saaja tinkimään jo lähtökohtaisesti pienistä käteen jäävistä tuloistaan. On olemassa riski, että etuutta saava henkilö tinkii toimintakykyä ja kotona asumista tukevista palveluista, lääkkeistä tai terveydenhuollosta. Tämä tulee hankaloittamaan vaikeassa asemassa olevien ihmisten toimeentuloa ja hyvinvointia.

Palvelurakenteen muutos ja investoinnit

Asumisen sisältäviä hoivapalveluita tuotetaan pääosin palveluiden järjestäjälle, eli hyvinvointialueille. Hoivapalveluiden tuottajilla on pitkäaikaisia vuokrasopimuksia hoivakiinteistöjen omistajien kanssa. Vuokrankorotukset seuraavat suurelta osin elinkustannusindeksiä. Hoiva-asumisen vuokrasopimus solmitaan palveluntuottajan ja asukkaan välillä. Tavanomaisesta vuokrasuhteesta poiketen, vuokra sisältää sähkö-, lämmitys-, vesi- ja kiinteistön ylläpitokustannukset mistä johtuen vuokrat ovat jo nykyisellään osin alikatteellisia. Nykykäytännön mukaan on tavanomaista, että hoivapalvelutuottajan oikeus veloittaa vuokraa, on rajattu Kelan eläkkeensaajaan asumistuen maksimikorvaukseen. Mikäli asumisesta perittävä korvaus jäädytetään vuoden 2023 tasolle, siirtyy kansaneläkeindeksin jäädyttämisestä johtuva korotuspaine hoivan palveluhintoihin, mikä vaikeuttaa /vääristää hoivan tuottamistapojen kustannusvaikuttavuusvertailua. Palvelunhintojen nostot kuitenkin vaikuttaisivat suoraan Hyvinvointialueiden vuoden 2024 talousarvioon heikentävästi.

THL:n valtakunnallisen hyvinvointialueiden arviointiraportin mukaan ikääntyvä väestö yhdessä työvoimapulan kanssa on suuri haaste palvelujen järjestämiselle. Valtaosa hyvinvointialueista on suoriutunut kohtalaisen hyvin palvelutarpeen arvioinnista, mutta tarvetta vastaavien palvelujen järjestäminen on ollut yhä vaikeampaa. THL:n selvityksen mukaan keskeisten ikääntyneiden palvelujen peittävyys on omaishoitoa lukuun ottamatta viime vuosina heikentynyt. Suurimmat vajeet ovat palvelujen järjestäjien mukaan olleet palveluasumisessa.

Tilastokeskuksen väestöennusteen perusteella 85 vuotta täyttäneiden määrä kaksinkertaistuu nykyisestä vuoteen 2035 mennessä. Esimerkiksi ympärivuorokautisen hoivan asiakas on keskimäärin 84-vuotias. Hyvinvointialueen velvoite huolehtia asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta edellyttää investointeja ikääntyneiden asumispalveluihin. Ympärivuorokautisen hoivan lisäksi välttämätöntä investoida ns. välimuotoisiin palveluihin, kuten yhteisölliseen asumiseen.

Hoivapalvelujen tuottamiseen tarkoitettujen kiinteistöjen on täytettävä lain ja asetusten mukaiset huoneistokoko, varustelu, yhteistila ja muut hoivapalveluille asetetut vaatimukset. Riski vuokra-alijäämästä vaikeuttaa yksityisten toimijoiden mahdollisuuksia vastata kasvavaan palvelutarpeeseen erityiseesti ikäihmisten asumis- ja hoivapalveluiden osalta. Palveluntuottajat vastaavat jo tällä hetkellä hoivakiinteistöjen kohonneista kustannuksista siten, että asukkailta perittävä vuokra on alikatteellinen.

Yksityisen hoidon tuki

Yksityisen hoidon tukea maksetaan silloin, kun alle kouluikäistä lasta hoitaa yksityinen varhaiskasvatuksen tuottaja tai palkattu hoitaja. Vuonna 2022 yksityisen hoidon tuen saajia oli n. 11 600 ja tukea maksettiin n. 14 000 lapsesta. Yksityisen hoidon tuki maksetaan suoraan palveluntuottajalle. Esityksen mukaan yksityisen

hoidon tuen määrässä tarkistusten jäädytyksen vaikutus olisi hoidettavaa lasta kohden enimmillään n. 52 euroa kuukaudessa (hoitoraha ja täysi hoitolisä). Vaikka etuus maksetaan palveluntuottajalle, kohdistunee jäädytyksen vaikutus esityksen mukaan tosiasiallisesti perheisiin, sillä lapsen yksityisestä varhaiskasvatuksesta perittävää maksua, tai vanhempien itse työsuhteiselle hoitajalle maksamaa palkan osuutta todennäköisesti korotetaan. Käytännössä tämä tarkoittaisi myös sitä, että ero yksityisen ja julkisen varhaiskasvatuksen asiakasmaksuissa kasvaisi entisestään, ellei kunta omalla päätöksellään korottaisi kunnan maksamaa yksityisen hoidon tuen kuntalisää, kompensoiden tällä tavoin indeksitarkistusten jäädytyksen vaikutusta.

Yksityisen hoidon tuen indeksitarkistusten tekemättä jättämisellä saattaa olla vaikutusta julkisen varhaiskasvatuksen kysyntään. Perheet saattavat valita yksityisen palvelun sijasta kunnallisen varhaiskasvatuspalvelun ja hakea vaihtoa yksityiseltä kunnalliseen varhaiskasvatukseen. Lapsen oikeuksien näkökulmasta tämä on ongelmallista, sillä keskeistä olisi turvata mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä.

Lopuksi

Hyvinvointiala Hali ry toteaa, että hallituksen esitykseen kirjattua tavoitetta tasapainottaa julkista taloutta voidaan sinänsä pitää painavana ja ymmärrettävänä perusteluna sosiaaliturvajärjestelmään kohdistettaville muutoksille. Tilanteessa, jossa toimeentuloa turvaavia etuuksia koskevia muutoksia valmistellaan rinnakkain ja nopealla aikataululla, on kuitenkin vaikea arvioida yksittäisten esitysten vaikuttavuutta itse tavoitteeseen, ja toisaalta näiden esitysten kohtuullisuutta esitysten kohteena oleviin tuen saajiin. Pelkästään nyt esitetty muutos sisältää useiden etuuksien indeksien jäädytyksen verrattain pitkäksi ajaksi. Esityksen vaikutuksia yksilöiden asemaan tulisi seurata ja arvioida esimerkiksi ensimmäisen vuoden jälkeen.